समयानुवर्त्तिता

P8NNL2

अयं विषयः डॉ. कुमारचन्द्रमिश्रेण रचितः । इदानीन्तनसमाजे जनेषु समयानुवर्त्तितायाः नितराम् अभावः दृश्यते । समयानुवर्त्तिता कस्यचित् प्रतिष्ठितजनस्य महान् गुणः । छात्राणां स्वभावपरिवर्त्तनाय अयं विषयः पुस्तकेऽस्मिन् प्रदत्तः ।

माधवः ग्रामविद्यालये पाठं समाप्य उच्चविद्यालयमगच्छत् । एकस्मिन् आवासिक-विद्यालये नामोल्लेखमकरोत् । पिता विद्यालयस्य छात्रावासे स्थातुं व्यवस्थां कृत्वा सर्वाणि साधनानि तस्मै दत्तवान् ।

विद्यालयस्य प्रथमदिवसः । पूर्वस्यां रात्रौ सूचनां प्राप्तवान् नववादने कक्षारम्भः । माधवः विद्यालयं गन्तुं यदा सज्जीभवति तदा नववादनमभवत् । अनन्तरं सः मन्दं मन्दं विद्यालयमगच्छत् । यावदसौ कक्षासमीपमगच्छत् तावत् सर्वे छात्राः कक्षायामुपस्थिताः आसन्, पाठस्यारम्भः अपि अभवत् । शिक्षकः तस्मै कक्षायामुपवेष्टुमनुमतिं प्राददात् । परन्तु अवदत् - भोः छात्र ! भवान् यथाकालमागच्छतु ।

अपरेद्युः यथासमयं कक्षां प्राप्तुमसौ चेष्टामकरोत् । तथापि केनापि कारणेन विलम्बोऽभवत् । स पुनश्च दशनिमेषविलम्बेन कक्षामागच्छत् । शिक्षकः पुनरपि अवदत्–वत्स ! भवान् यथाकालं नागच्छति इति महत् दुःखम् ।

छात्राणां पुरतः सः वारं वारं लज्जितः अपमानितश्चाभवत् । स व्यचिन्तयत् - तमन्तरेण अन्यः न कश्चित् छात्रः विलम्बेन आगच्छति । अतः तृतीयदिवसे बहुप्रयासेन पञ्चदशनिमेषेभ्यः पूर्वमेव विद्यालयमगच्छत् ।

यदा विद्यालयमपश्यत् तदा विद्यालयस्य मुख्यद्वारं पिहितमासीत् । एकोऽपि छात्रः शिक्षको वा न तत्रासीत् । साक्षात् पञ्चोननववादने विद्यालयस्य सेवकः आगच्छत् द्वारमुदघाटयत् च । क्रमेण सर्वे छात्राः शिक्षकाश्च समागताः । साक्षात् नववादने घण्डानादः जातः । अनन्तरं पाठस्यारम्भः । एकोऽपि छात्रः विलम्बेन नागच्छत् । माधवः तद्दिने प्रसन्नः आसीत् । यतः सः पूर्वमेव आगतवान् । सः विस्मितः अभवत् - शिक्षकः पुनरवदत् - भवतः समयज्ञानं नास्ति ।

माधवोऽवदत् - श्रीमन् ! अद्याहं विलम्बेन नागच्छामि । पञ्चदशनिमेषेभ्यः पूर्वमागच्छामि । तथापि भवान् एवं वदति । मम मनसि दुःखम् । शिक्षकः सस्मितं बोधयति – विलम्बेन आगमनं तु न साधु । पञ्चदशनिमेषभ्यः पूर्वम् आगमनमपि न साधु । पूर्वमागत्य किं कृतम् ? द्वारमभितः अवस्थानं कृतम् । तस्मिन् समये स्वप्रकोष्ठे किञ्चित् अध्ययनं कर्त्तुं शक्यम् ।

एतत् श्रुत्वा लज्जितः माधवः शिक्षकस्य समीपे क्षमायाचनां कृतवान् । समयस्य मूल्यं च ज्ञातवान् । अन्यस्मिन् काले सर्वदा समयस्य परिपालनं तस्य महान् गुणः अभवत् ।

गच्छता कालेन शास्त्राध्ययनं कृत्वा स अवगतवान् यत्, अस्माकं भारतवर्षे यत् पञ्चाङ्गं प्रचलति तत् सर्वं भारतीयसमयगणनानुसारेण भवति । कदा सूर्योपरागः चन्द्रग्रहणं वा यथानिर्दिष्टं तदनुसारमेव भवति । कदाचित् क्षणमपि विलम्बो न भवति । ओडिशाराज्ये सामन्तचन्द्रशेखरस्य गणनानुसारं पञ्चाङ्गं प्रचलति । भारतीयानां समयज्ञानं नास्ति इति केचन मूढाः इण्डियान् टाइम् इति उक्त्वा यत् आत्मप्रवञ्चनं कुर्वन्ति तत् नोचितम् । समयानुवर्त्तिता मानवस्य महान् गुणः ।

टिप्पणी

समाप्य - ଶେଷକରି (समापनं विधाय) । दत्तवान् - ଦେଲେ (अददात्) । प्राप्तवान् - ପାଇଲେ (लब्धवान्) । गन्तुम् - ଗମନ କରିବାକୁ (गमनं कर्त्तुम्) । मन्दं मन्दं - ଧୀରେ ଧୀରେ (धीरं धीरम्) । उपवेष्टुम् - ବସିବାକୁ (उपवेशनं कर्त्तुम्) । अपरेद्युः - ଅନ୍ୟଦିନ (अपरस्मिन् दिवसे) । चेष्टाम् - ଚେଷ୍ଟା (यत्नम्) । पुरतः - ଆଗରେ (अभितः) । प्रसन्नः - ଖୁସି (आनन्दितः) । श्रीमन् - ମହାଶୟ (महाशय) । किञ्चित् - କିଛି (अल्पम्) । केचन - କେତେକ (कतिपयाः) । साधनानि - ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ (द्रव्याणि) । कक्षारम्भः - ଶ୍ରେଣୀଆରମ୍ଭ (कक्षायाः आरम्भः) । अनन्तरम् - ପରେ (इतः परम्) । असौ - ସେ (सः) । यथाकालम् - ଯଥା ସମୟରେ (यथासमयम्) । परन्तु - କିନ୍ତୁ (किन्तु) । पुनरपि - ପୁଣି ମଧ୍ୟ (पुनश्च) । समागताः - ଆସିଲେ (आगच्छन्) । आगतवान् - ଆସିଥିଲେ (आगच्छत्) । सस्मितम् - ମୁରୁକି ହସି (सहास्यम्) । सर्वदा - ସବୁବେଳେ (सर्वस्मिन् काले) । मूढाः - ମୂର୍ଖମାନେ (मूर्खाः) ।

अभ्यासः

1. निजभाषया वाक्यद्वयेन वाक्यत्रयेण वा उत्तरं लिखत ।

(क) माधवः प्रथमदिवसे यदा कक्षासमीपमगच्छत् तदा किमपश्यत् ?

(ख) द्वितीयदिवसे शिक्षकः माधवं किमवदत् ?

(ग) तृतीयदिवसे माधवः विद्यालयं गत्वा किमपश्यत् ?

(घ) माधवः तृतीयदिवसे कथं विस्मितः अभवत् ?

(ङ) शिक्षकः सस्मितं माधवं किमबोधयत् ?

2. निजभाषया एकपदात्मकं / अतिसंक्षिप्तम् उत्तरं लिखत ।

(क) मानवस्य महान् गुणः कः ?

(ख) भारतीयानां समयज्ञानं नास्तीति के वदन्ति ?

(ग) ओडिशाराज्ये कस्य गणनानुसारं पञ्चाङ्गं प्रचलति ?

(घ) भारतीयसमय-गणनानुसारेण भारतवर्षे किं प्रचलति ?

(ङ) लज्जितः माधवः शिक्षकस्य समीपे किं कृतवान् ?

(च) कस्मिन् समये घण्टानादः जातः ?

(छ) विद्यालयस्य सेवकः कदा आगच्छत् ?

(ज) विद्यालयस्य किं पिहितमासीत् इति माधवः अपश्यत् ?

(झ) तृतीयदिवसे माधवः बहुप्रयासेन कस्मिन् समये विद्यालयम् अगच्छत् ?

(ञ) ग्रामविद्यालये कः पाठं समाप्य उच्चविद्यालयमगच्छत् ?

3. सन्धिविच्छेदं कुरुत ।

कक्षारम्भः, कक्षायामुपस्थिताः, प्राददात्, प्राप्तुमसौ, नागच्छति, केनापि, तमन्तरेण, एकोऽपि, तत्रासीत्, कश्चित् ।

4. सन्धिं कुरुत ।

पिहितम् + आसीत्, शिक्षकाः + च, एकः + अपि, पुनः + अवदत्, आगमनम् + अपि, द्वारम् + अभितः, शास्त्र + अध्ययनम्, क्षणम् + अपि, विलम्बः + न, न + अस्ति ।

5. रेखाङ्कितपदानां विभक्तिनाम लिखत ।

(क) पिता <u>सर्वाणि</u> साधनानि तस्मै दत्तवान् ।

(ख) <u>सः</u> विद्यालयम् अगच्छत् ।

(ग) भोः <u>छात्र</u> ! यथाकालम् आगच्छतु ।

(घ) <u>छात्राणां</u> पुरतः लज्जितः अभवत् ।

(ङ) <u>क्रमेण</u> सर्वे छात्राः समागताः ।

6. रेखाङ्कितपदानां विभक्तिकारणं लिखत ।

(क) स पूर्वम् आगतवान् ।

(ख) श्रीमन् ! अहं विलम्बेन नागच्छामि ।

(ग) मम मनसि दुःखम् ।

(घ) गच्छता कालेन सः अवगतवान् ।

(ङ) ओडिशाराज्ये पञ्चाङ्गं प्रचलति ।

7. वाक्यानि रचयत ।

दत्तवान्, तस्मै, पूर्वम्, क्रमेण, पुरतः, अन्तरेण ।

8. शुद्धम् उत्तरं निरूपयत ।

(क) माधवः कदा कक्षारम्भः इति सूचनां प्राप्तवान् ?

(i) अष्टवादने (ii) दशवादने

(iii) नववादने (iv) पंचवादने

(ख) कः माधवाय कक्षायामुपवेष्टुम् अनुमतिं प्राददात् ?

(i) अध्यक्षः (ii) शिक्षकः

(iii) सैनिकः (iv) सेवकः

(ग) कदा घण्टानादः जातः ?

(i) नववादने (ii) एकादशवादने

(iii) सप्तवादने (iv) एकवादने

(घ) के इण्डियान् टाइम् इति उक्त्वा आत्मप्रवञ्चनं कुर्वन्ति ?

(i) शिक्षिताः (ii) अभिज्ञाः

(iii) मूढाः (iv) चतुराः

(ङ) कः शिक्षकस्य समीपे क्षमायाचनां कृतवान् ?

(i) प्रमोदः (ii) सत्यनारायणः

(iii) वृन्दावनः (iv) माधवः

9. शून्यस्थानानि पूरयत । (कोष्ठकात्)

(क) _____ अध्ययनं कर्त्तुं शक्यम् ।

(ख) पूर्वमागमनमपि न _____ ।

(ग) अद्य अहं _____ नागच्छामि ।

(घ) मम _____ दुःखम् ।

(ङ) छात्राणां _____ सः लज्जितः अभवत् ।

विलम्बेन, पुरतः, किञ्चित्, मनसि, साधु

●●●